

Viheralueiden arvokartoitus tuo puuttuvaa tietoa kaupunkisuunnitteluun

Kartläggning av värderingar ger stadsplaneringen nya rön om grönområdena

Liisa Tyrväinen

Laajoihin luonnonsuojeluhankkeisiin on panostettu näkyvästi viime vuosina, mutta taajamien lähiluonnon arvo ja merkitys ihmisille tunnetaan melko huonosti. Kaupunkirakenteen tiivistyessä on entistä tärkeämpää tietää, millaiset viheralueet ovat asukkaiden mielestä arvokkaimpia. Sosiaalisten arvojen kartoitus tuo asukkaiden kokemat viheralueiden laadut kaupunki- ja viheraluesuunnitteluun nykyistä paremmin.

Sosiaalisten arvojen kartoitus – mikä se on?

Kaupunkiluonnolla on tärkeä merkitys ihmisten hyvinvoinnille, eikä ole samantekevää millaisia viheralueita asuin- ja työympäristöissä on tarjolla. Viheralueet lisäävät viihtyisyyttä ja tuovat luonnon kunta-laisten arkiympäristöön. Puusto ja muu kasvillisuus puhdistavat ilmaa saasteilta, parantavat pienilmastoa ja vaimentavat tuulisuutta. Erityisen tärkeitä asukkaille ovat maisema- ja virkistysarvot. Viime vuosina on saatu myös tieteellistä näyttöä luonnonympäristöjen terveysvaikutuksista. Luontoympäristö auttaa muun muassa palautumaan stressistä ja ylläpitämään työkykyä.

På senare år har synliga satsningar gjorts på omfattande naturskyddsprojekt, men sonderingarna av vad närnaturen betyder för invånarna har varit tunnsådda. I och med en allt tätare stadsstruktur blir det viktigare att veta hurdana grönområden invånarna tycker är värdefullast. Sondering av sociala värderingar hjälper stads- och grönområdesplaneringen att bättre beakta invånarnas uppfattningar om vad som är bra grönområden.

Sondering av sociala värderingar – vad är det?

Stadsnaturen är viktig för folks välmåga, och det är inte likgiltigt hurdana grönområden det finns i folks boende- och arbetsmiljö. Grönområdena innebär en bit natur i kommuninvånarnas vardag och ökar därmed boendetrivseln. Träd och andra växter rensar luften, förbättrar mikroklimatet och dämpar blåsten. Av särskild vikt för invånarna är landskaps- och rekreationsvärdena. På senare år har man fått fram vetenskapliga belägg för naturmiljöns hälsoverknningar. Den hjälper bl.a. att lindra jäkt och stress och att upprätthålla arbetsförmågan.

Viheralueiden sosiaalisia arvoja ovat esimerkiksi koskematon luonto, metsäntuntu, tilantuntu, hiljaisuus sekä mahdollisuus toimintaan ja ajanviettoon. Kysely- ja haastattelumenetelmin asukkaita pyydetään arvioimaan, missä he omalla asuinalueellaan voivat kokea näitä arvoja.

Sosiaalisten arvojen kartta kuvaa viheralueet asukkaiden kokemina laatuina, jotka ovat erilaisia verrattuna ammattilaisten käytössä oleviin funktionaalisiin viheralueuokituksiin (esim. puistometsä, leikkipuisto, virkistysalue). Menetelmä pohjautuu Yhdysvalloissa kehitettyihin ympäristöpsykologian teorioihin ja ruotsalaisiin tutkimuksiin puistojen ja viheralueiden laadun merkityksestä. Lähestymistapaa käytetään Tukholmassa asemakaavoituksessa ja maakuntakaavoituksessa.

Sosiootoppi-käsite on kehitetty Tukholman asemakaavaosastolla, kun on selvitetty viheralueiden koettuja arvoja. Kun biotoopilla tarkoitetaan ekologisesti määriteltyä ympäristöä, sosiootopilla tarkoitetaan sosiaalisesti määriteltyä ympäristöä. Sosiootoppi tarkoittaa paikkaa (Topos), johon yhdistetään ihmiset (Sosio). Sosiootoppi määritellään tietyksi ympäristöksi sellaisena kuin ihmiset sen kokevat tietyssä kulttuurissa ja sosiaalisessa yhteydessä.

Sosiaalisten arvojen kartoitus tuo paikallisten asukkaiden kokemat viheralueiden merkitykset ja arvot suunnittelijoiden ja päätöksentekijöiden käyttöön. Kartoitus tuo esille kaupunginosien luonteen ja elämäntapojen erilaisuudet eri alueilla. Se osoittaa ne asukkaille arvokkaimmat ja merkityksellisimmät alueet, joille esimerkiksi tiivistämiskäytöstä ei tulisi ohjata. Kartoituksella voidaan myös paikantaa ongelmajärjestelmät, joihin hoitoa kannattaa keskittää.

Arvokartta on helposti sovellettava ja ymmärrettävä työkalu asukastiedon koostamiseen ja suunnittelun apuvälineeksi kunnissa.

Grönområdenas sociala värde består bl.a. av orörd natur, skogskänsla, rymlighetskänsla, tystnad samt möjlighet till rekreation och fritid. Med hjälp av enkäter och intervjuer bad vi invånarna bedöma var i sitt eget grannskap de kan uppleva dessa värden.

Vår karta över sociala värderingar försöker beskriva grönområdena så som de upplevs av invånarna, i motsats till den funktionella klassificering i t.ex. parkskogar, lekparkar och rekreationsområden som yrkesfolk använder. Vår metod bygger på miljöpsykologiska teorier utvecklade i USA och på svensk forskning i parkers och grönområdens betydelse. Approchen används redan i Stockholm inom detaljplanering och regionplanering.

Begreppet sociotop har utvecklats av Stockholms stads myndighet för detaljplanering vid sondering av de värderingar som förknippas med grönområden. Medan en biotop syftar på en ekologiskt definierad miljö syftar en sociotop på en socialt definierad miljö. Ordet sociotop är en kombination av den vetenskapliga förleden för folk (Socio) och grekiskans plats (Topos). Sociotopen definieras som en viss miljö sådan som folk upplever den i en viss kultur och ett visst socialt sammanhang.

Sonderingar av sociala värderingar hjälper planerare och beslutsfattare att bättre beakta invånarnas uppfattningar om vad som är bra grönområden. De tar fram stadsdelarnas särdrag och skillnader i levnadssätt i dem, och påvisar de områden som är värdefullast och viktigast för invånarna, där man inte borde bygga. Sonderingarna kan också hjälpa till att lokalisera problematiska områden där det lönar sig att vidta vårdande åtgärder. Värderingskartan är lätt att tillämpa och begripa, och därför ett gott redskap för sammanställning av kunskap om invånarna och ett gott hjälpmedel för planeringen.

Arvoja kartoitettu Helsingissä ja Espoossa

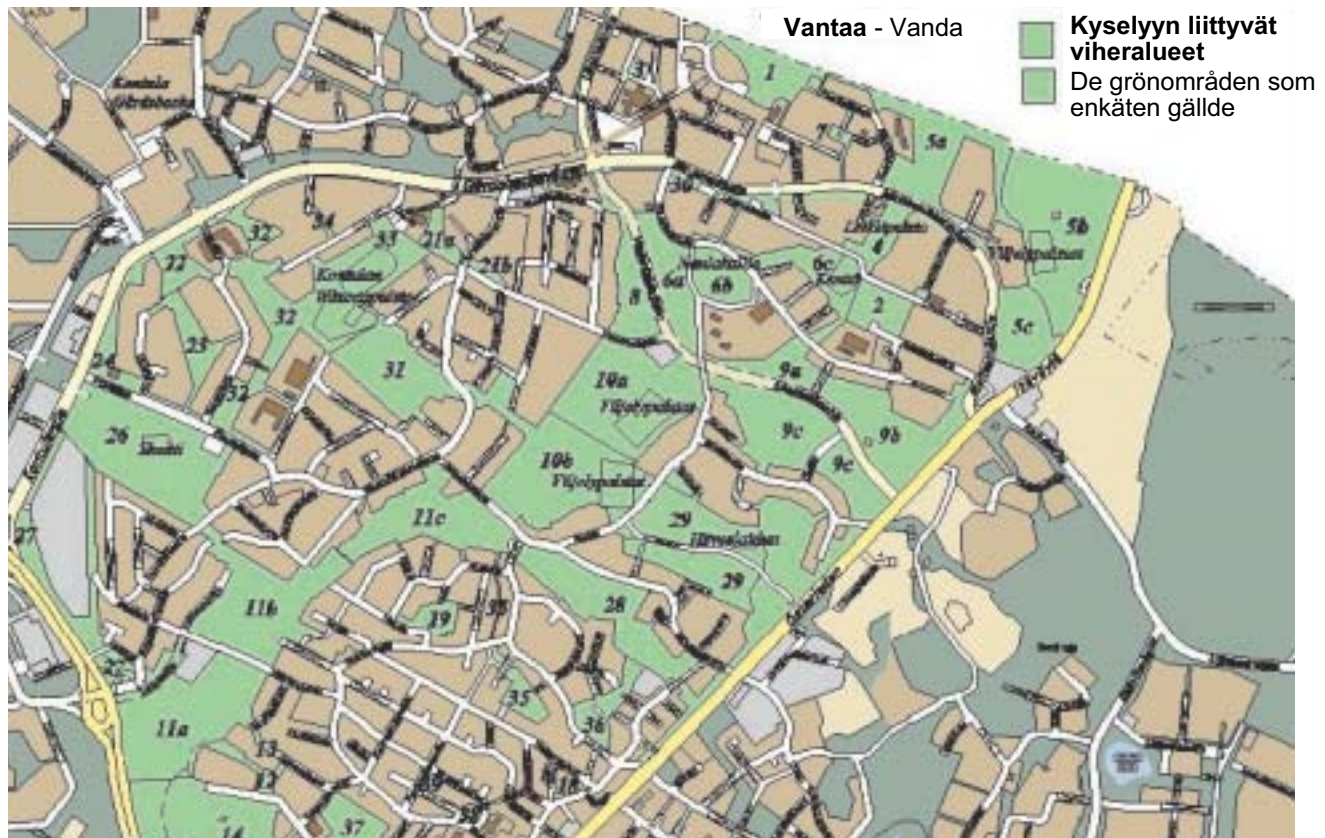
Helsingin yliopiston metsäekologian laitoksella on tutkittu viheralueiden sosiaalisia arvoja. Pilottitutkimus tehtiin vuonna 2003 Itä-Helsingissä Kontulan eteläosan, Mellunmäen ja Vartioharjun pohjoisosan alueella. Tutkimusalueella asuu noin 20 000 asukasta (kuvio 1). Viheralueet ovat kaupungin omistamia, ja niiden yhteispinta-ala on noin 200 ha. Tutkimus oli osa Euroopan Unionin rahoittamaa tutkimusprojektia 'NeighbourWoods' (2001–2004). Työ toteutettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosaston kanssa.

Värderingar kartlagda i Esbo och Helsingfors

Vid skogsekologiska institutionen vid Helsingfors universitet har man forskat i grönområdenas sociala värde. En pilotstudie gjordes år 2003 i östra Helsingfors i södra delen av Gårdsbacka, i Mellungsbacka och i norra delen av Botbyåsen. Området hyser sammanlagt omkring 20 000 invånare (se karta). Grönområdena, som är ca. 200 hektar stora, ägs av staden. Undersökningen utgjorde en del av det EU-finansierade projektet *NeighbourWoods* (2001–2004), och utfördes i samarbete med Helsingfors stads byggnadskontors grönavdelning.

Kuva 1. Tutkimusalue Itä-Helsingissä

Figur 1. Det undersökta området i östra Helsingfors

Vuonna 2004 viheralueiden arvoa asukkaille on selvitetty Espoon keskuksessa ja Kauklahdessa. Espoon keskuksessa asuu vajaa 18 000 ja Kauklahdessa noin 3 000 asukasta. Tutkimus tehtiin yhteistyössä Espoon kaupungin viherpalveluiden ja LT-konsulttien kanssa.

Postikysely lähetettiin Helsingissä 1 000:lle ja Espoossa 1 200:lle satunnaisesti valitulle 15–75 -vuotiaalle asukkaalle. Vastauksia saatiin suhteellisen runsaasti: Helsingissä 420 ja Espoossa 370 kappaletta. Tutkimustuloksia on käytetty kohdealueiden vuorovaikutteisessa viheraluesuunnittelussa, jossa hoitosuunnitelmia parhaillaan laaditaan yhteistyössä asukkaiden kanssa. Tuloksia on myös esitelty kokouksissa paikallisille asukkaille.

Viheralueet tärkeitä asuinpaikan valinnassa

Itä-Helsingissä 80 % vastaajista piti viheralueiden merkitystä asumisviihtyvyyteen erittäin tärkeänä ja 17 % melko tärkeänä. Merkittävimpinä viheralueiden hyödyistä pidettiin niiden tarjoamia mahdollisuuksia ulkoiluun, esteettisiin elämyksiin sekä vaikutuksia psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Viheralueiden suojavaikutuksia pölyltä ja melulta arvostivat erityisesti naiset ja iäkkäät asukkaat. Tärkeimpiä viheralueiden ominaisuuksia ulkoilumahdollisuuksien ja hyvän reittiverkoston lisäksi olivat vihreä näkymä asunon ikkunasta sekä hiljainen ja rauhallinen asuinympäristö.

Sekä Helsingissä että Espoossa arvostettiin välttää ja vihreää kaupunkirakennetta eikä nykyistä tiiviimpää rakentamista toivuttu. Espoon keskuksessa viheralueiden määrä ja läheisyys olivat toiseksi tärkein tekijä asuinpaikan valinnassa hyvien liikenneyhteyksien jälkeen (kuvio 2).

Tärkeimpinä hoidon tavoitteina Espoossa pidettiin niittyjen, kallioiden ja metsien hoitaminen luonnonmukaisina ja rakentamattomina sekä roskattomuutta.

Under det gångna året har grönområdenas betydelse för invånarna utretts även i Esbo, dvs. i stadsdelarna Esbo centrum och Köklax. Den förstnämnda har ca. 18 000 invånare, den sistnämnda ca. 3 000. Den undersökningen gjordes i samarbete med Esbo stads grönservice och firman LT-konsultit.

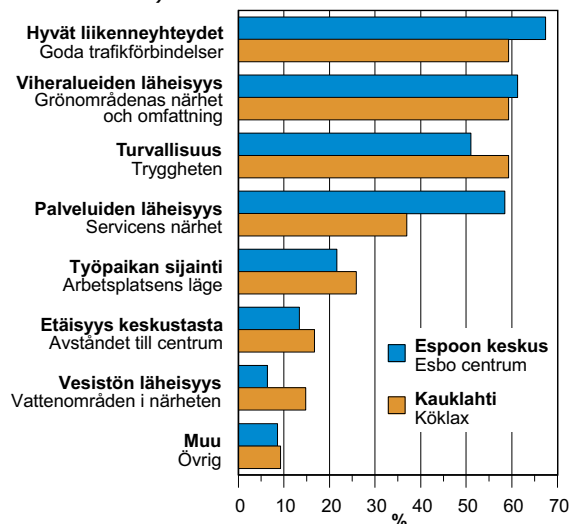
En enkät postades i Helsingfors till 1 000 och i Esbo till 1 200 slumpmässigt utvalda invånare i åldern 15–74 år. Rätt många svar inkom: 420 i Helsingfors och 370 i Esbo. Forskningsresultaten har använts inom grönområdesplaneringen för dessa områden. Inom den håller man som bäst på att i samarbete med invånarna göra upp vårdplaner. Resultat har redan hunnit presenteras vid möten för de lokala invånarna.

Grönområdena viktiga för valet av bostad

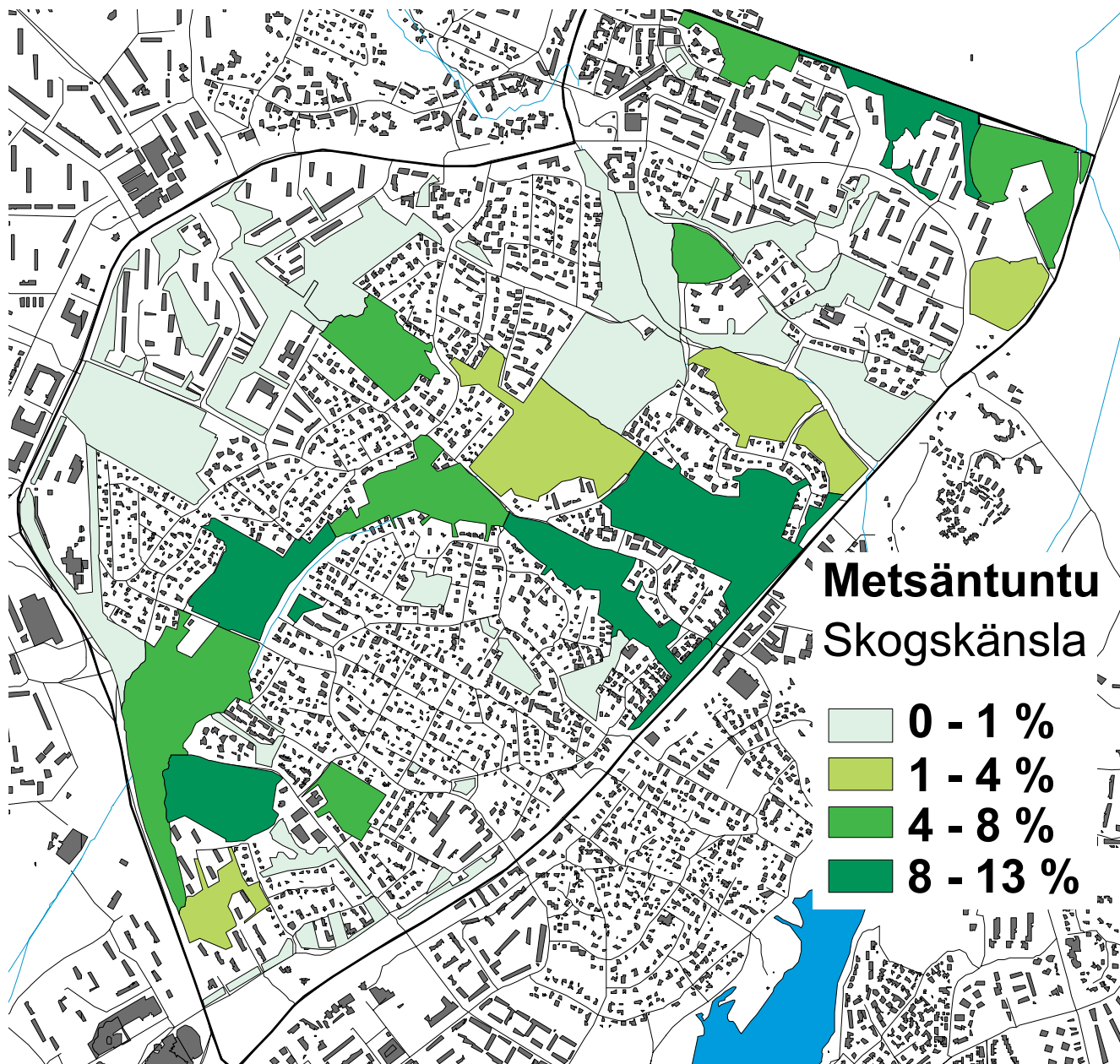
I östra Helsingfors tyckte 80 procent av enkätvararna att grönområdena var mycket viktiga för trivseln, och 17 procent att de var ganska viktiga. De största

Kuvio 2. Asuinpaikan valintaan vaikuttavat tärkeimmät tekijät Espoon keskuksessa ja Kauklahdessa (suhteellinen osuus, %)

Figur 2. Viktigaste nämnda orsakerna till att man flyttat till Köklax resp. Esbo centrum (relativa procentandelar)

Kuvio 3. Viheralueet Itä-Helsingin tutkimusalueella, joissa on metsäntuntua
Figur 3. Grönområden med skogskänsla i det undersökta området i östra Helsingfors

Kyselyssä pyydettiin asukkaita osoittamaan liitekartalta viheralueiden erilaisia ominaisuuksia.

Positiivisia arvoja oli kaikkiaan kahdeksan (kaunis maisema, hieno luontokohde, metsäntuntu, tilan ja vapaudentuntu, hieno puisto, rauha ja hiljaisuus, toimintamahdollisuudet, historia ja kulttuuri), ja negatiivisia arvoja oli kolme (epäviihtyisyys, pelottavuus, meluisuus). Asukkaiden vastaukset koostettiin teemakartoiksi

Espoon keskuksessa arvokkaimpia viheralueiden ominaisuuksia olivat kaunis maisema sekä rauha ja hiljaisuus. Kauklahdessa asukkaat arvostivat eniten kaunista maisemaa ja metsäntuntua. Itä-Helsingissä eniten mainittiin alueita, joissa on toimintamahdollisuuksia (80 %). Rungas kaksikolmasosa vastaajista nimesi alueelta kauniita maisemia, tilantuntua sekä metsäntuntua sisältäviä paikkoja (kuvio 3). Noin viidennes vastaajista ei kuitenkaan löytänyt alueelta näitä arvoja. Noin puolet vastaaja arvioi, ettei alueelta löydy hienoa puistoa. Kielteisiä ominaisuuksia kuten epäviihtyisyyttä ja pelottavuutta mainittiin selkeästi vähemmän kuin viheralueiden myönteisiä piirteitä. Noin puolet vastaajista paikkansa meluisia ja noin kolmasosa pelottavia viheralueita kohdealueelta.

Asukkaat käyttävät lähiympäristönsä viheralueita aktiivisesti. Itä-Helsingissä neljä viidestä asukkaasta ja Espoon keskuksessa lähes yhtä moni käyttää kesäisin alueita 2–3 kertaa viikossa. Yleisimmät käyttömuodot ovat kävely, lenkkeily ja pyöräily. Puolet vastaajista käytti alueita maisemien katseluun ja luonnontarkkailuun

Millaisia ovat asukkaiden mielipaikat?

Ihmisten mielipaikat kertovat ympäristön käytöstä ja arvostuksista. Itä-Helsingissä vain 42 % vastaajista nimesi oman mielipaikkansa tutkimusalueen sisältä. Viheralueiden alhaista vetovoimaa selittää osittain se, että ne ovat etupäässä nuoria metsiä, viljelykäy-

upplevda fördelarna med grönområdena var möjligheten att vara ute i det fria, de estetiska värdena och den fördelaktiga inverkan på psykisk och fysisk hälsa. Grönområdenas skyddande verkan mot damm och buller uppskattades i synnerhet av kvinnor och åldringar. Bland de viktigaste egenskaperna hos grönområdena förutom friluftsmöjligheterna och stignätet upplevde man en grönskande utsikt från sina fönster och en tyst och lugn omgivning.

Både i Helsingfors och Esbo satte folk värde på den luftiga och gröna stadsstrukturen, och tätare byggande önskades inte. I Esbo centrum var grönområdenas omfattning och närhet den näst viktigaste orsaken till att man flyttat dit – efter de goda trafikförbindelserna (Figur 2). Som viktigaste mål för underhållet såg man att ängar, klippor och skogar hålls i naturligt skick, oobeyggda och rena, fria från skräp.

I enkäten ombads invånarna med hjälp av en bifogad karta visa på olika egenskaper hos grönområdena. Det fanns sammanlagt åtta positiva värderingar (vackert landskap, fint naturobjekt, skogskänsla, rymlighets- och frihetskänsla, fin park, tystnad och ro, möjligheter till aktivitet, historia och kultur), och tre negativa (otrivsamt, skrämmande, bullrigt). Invånarnas svar sammanställdes till temakartor med hjälp av programmet Arc View.

I Esbo centrum var viktigaste naturvärdena ett vackert landskap, frid och tystnad. Köklaxborna satte mest värde på ett vackert landskap och skogskänsla. I östra Helsingfors nämndes mest områden där det fanns möjligheter till aktivitet (80 %). Drygt två tredjedelar av enkätsvararna nämnde vackert landskap, rymlighetskänsla och skogskänsla (Figur 3). En femtedel av de svarande hittade dock inte dessa värden i sitt område. Ca. hälften bedömde att det inte finns någon fin park i deras område. De negativa egenskaperna såsom otrivsamt och otrygghet nämndes klart mindre än de positiva faktorerna. Ca. hälften av svararna kände till bullriga och ca. en tredjedel skrämmande grönområden i sitt grannskap.

töstä poistettuja peltoja ja pieniä viherkaistoja asuinalueiden keskellä. Varttuneita ja järeäpuustoisia metsiä alueella on vähän. Kaksi kolmasosaa vastaajista nimesikin mielipaikan muualta.

Mielipaikkakuvausten mukaan asukkaat hakevat viheralueilta rauhallisuutta, metsäisyyttä, luonnonmukaisuutta ja tilanrunsautta. Nämä arvot esiintyvät suunnittelualueella laajoilla, metsäisillä ja maaseutumaisilla viheralueilla runsaimmin. Tärkeimpiä tutkimusalueen ulkopuolella sijaitsevia mielipaikkoja olivat metsäinen Mustavuori, Vuosaaren merelliset ulkoilalueet ja Vartiokylänlahden ympäristö. Espoossa puolestaan mielipaikkakuvausissa selkeästi eniten mainintoja sai metsäisyys ja rauhallisuus.

Tieto arvokkaista viheralueista voi vähentää konflikteja kaavoituksessa

Rakentamisen aiheuttamat maisema- ja ympäristömuutokset tulisi pystyä arvioimaan nykyisten asukkaiden kannalta nykyistä paremmin. Kaavoituksessa paikallistieto viheralueiden merkityksistä on tärkeää. Karttamuodossa oleva tieto mahdollistaa erilaisten päällekkäistarkastelujen ja vertailujen tekemisen muihin perusselvityksiin maankäyttö- ja viheraluesuunnittelussa. Kartta on havainnollinen ja ymmärrettävä myös asukkaille. (kuvio 4)

Usein kaupunkien luonnonvaraisia vapaa-alueita, kuten metsiä pidetään rakentamisen reservialueina. Maankäyttöratkaisut pilkkovat asukkaiden arvostamat laajemmat yhtenäiset luontokokonaisuudet pienemmiksi alueiksi, jolloin niiden laatuominaisuudet muuttuvat merkittävästi. Kaupungistumisen myötä laadukkaiden, helposti saavutettavien ja virkistävien lähiviheralueiden merkitys kuitenkin entisestään korostuu.

Saadut tutkimustulokset kertovat hyvin aikuisväestön, erityisesti keski-ikäisten ja ikääntyvien odotuksista ja toiveista. Itä-Helsingissä Kontulan eteläosan, Mellunmäen ja Vartioharjun pohjoisosan alu-

Invånarna utnyttjar grönområdena i sitt grannskap aktivt. I östra Helsingfors besökte fyra femtedelar och i Esbo centrum nästan lika många de lokala grönområdena 2–3 gånger i veckan sommartid. Vanligast var att man promenerade eller joggade där, eller cyklade. Hälften av de svarande beundrade också landskapet och naturen.

Älsklingsställen

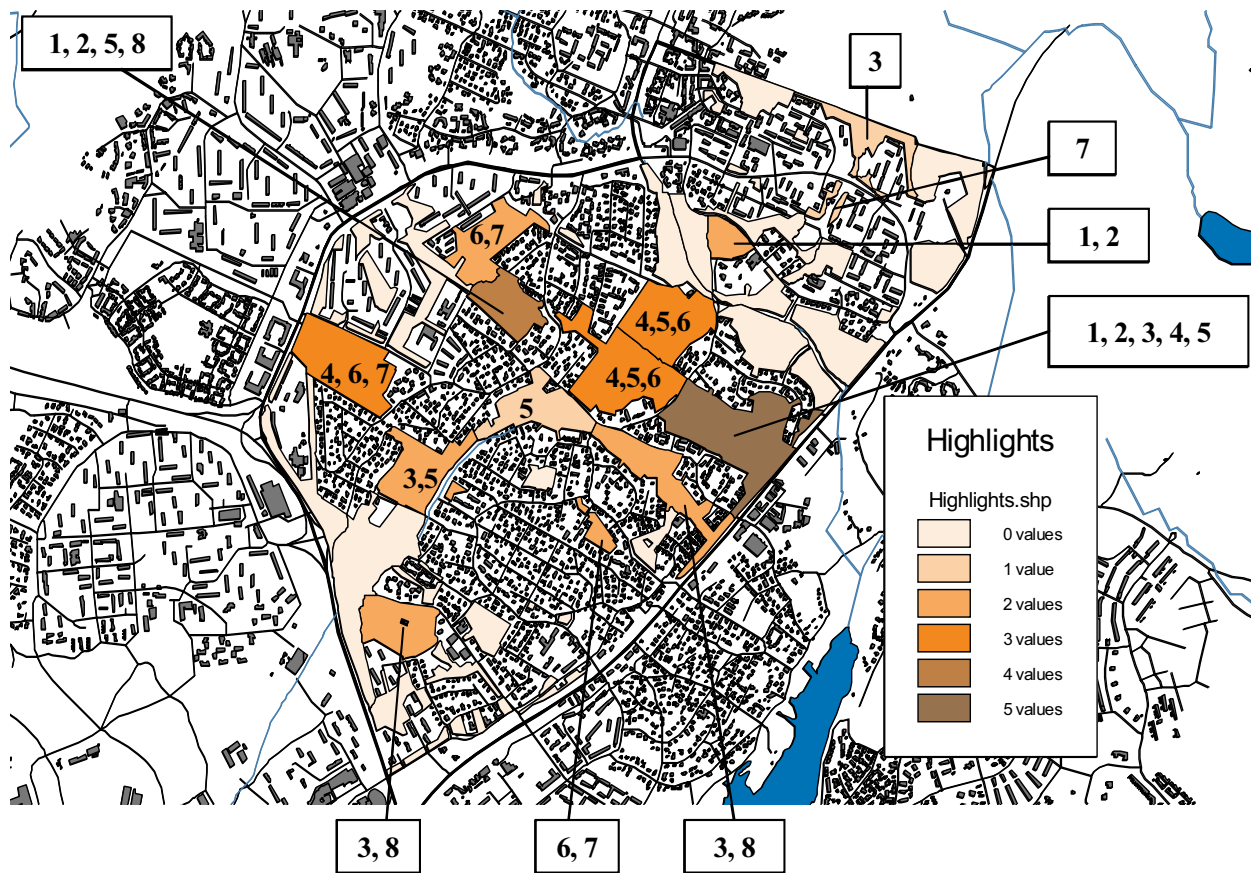
De älsklingsställen folk uppger sig ha vittnar om värderingarna. I östra Helsingfors uppgav 42 procent av de svarande ett älsklingsställe. Att det egna bostadsområdet sällan nämndes förklaras ofta av att planteringar och skog var unga t.ex. på åkrar som gjorts om eller i små grönlottor mellan bebyggelsen. Två tredjedelar av dem som besvarat frågan hade sitt älsklingsställe på annat håll, där träden är äldre och större.

Att döma av beskrivningarna av älsklingsstället sätter invånarna särskilt värde på lugn och ro, skog, naturtillstånd och rymlighet. Dessa värden påträffas mest i grönområden med mycket skog i landsortsmiljö. Bland de viktigaste älsklingsställen som nämndes utanför det egna grannskapet fanns Svarta Backen, de havsnära friluftsområdena i Nordsjö, och trakten kring Botbyviken. I Esbo var det klart främst skogsmiljö och lugn och ro som uppgavs som favoritställen.

Kännedom om värdefulla grönområden kan minska konflikterna inom planläggningen

De förändringar i landskap och miljö som byggandet medför borde kunna bedömas bättre ur invånarnas synpunkt. Inom planläggningen är det viktigt att känna till vad grönområdena betyder lokalt. Sådan kunskap i kartform möjliggör jämförande granskningar mellan olika basutredningar om markanvändning och grönområdesplanering. En karta är åskådlig och begriplig även för invånarna.

Kuva 4. Synteesikartta eniten positiivisia arvoja saaneista viheralueista Itä-Helsingissä
 Figur 4. Synteskartta över de grönområden i östra Helsingfors som hade flest positiva egenskaper

- 1 = kaunis maisema
- 2 = hieno luontokohde
- 3 = metsäntuntu
- 4 = tilan- ja vapaudentuntu
- 5 = rauha ja hiljaisuus
- 6 = hieno puisto
- 7 = toimintamahdollisuudet
- 8 = historia ja kulttuuri

- 1 = vackert landskap
- 2 = fint naturobjekt
- 3 = skogskänsla
- 4 = rymlighets- och frihets känsla
- 5 = lugn och ro
- 6 = fin park
- 7 = möjligheter till aktivitet
- 8 = historia och kultur

eella tutkitaan tänä syksynä tarkemmin nuorten viheralueisiin liittämiä arvoja ja odotuksia. Jatkossa selvitetään myös sosiaalisten arvojen kartoitusmenetelmän käyttökelpoisuutta yleiskaavoituksessa yhteistyössä Vantaan kaupungin kanssa. Lokakuussa 1 600 Myyrmäen suuralueella asuvaa sai kotiinsa kyselyn, jolla kerätään asukkaiden näkemyksiä ja mielipiteitä Länsi-Vantaan viheralueista. Tuloksia hyödynnetään Vantaalla meneillään olevassa yleiskaavan tarkistuksessa talvella 2005. Tutkimuksia rahoittavat Ympäristöministeriö sekä Maj ja Tor Nesslingin Säätiö.

Kirjallisuutta: | Litteratur:

Tyrväinen, L. Mäkinen, K., Schipperijn, J. & Silvennoinen 2003. Kaupunkiviheralueiden arvot ja merkitykset: Tapaustutkimus Itä-Helsingissä. Helsingin yliopisto, metsäekologian laitos 47 s. + liitteet.

Ofta betraktas sådana stadsområden som fått förbli i naturtillstånd såsom en markreserv för bygandet. Markanvändningslösningarna styckar sedan upp dessa enhetliga naturområden i mindre delar, och därmed försämras kvaliteten hos dessa grönområden märkbart. – Ändå framhäver ju just urbaniseringen behovet av högklassiga, lättillgängliga och rekreerande grönområden.

De rön som framkommit av undersökningen visar vad den vuxna befolkningen, i synnerhet medelålders och äldre, väntar sig och hoppas på. I östra Helsingfors undersöker man mera i detalj de förväntningar och förhoppningar som unga människor riktar på grönområdena. Än så länge har man tillämpat metoden inom planeringen av grönområden och naturskötsel. Fortsatta studier kommer att klarlägga hur bra man inom planläggningen kunde tillämpa metoden för kartläggning av sociala värden. Forskningen finansieras av Miljöministeriet och av Maj och Tor Nesslings Stiftelse.